

Ševko Omerbašić

IBN HALDUN 1332-1408

Rezime

U tekstu autor iznosi veoma zanimljive i nadasve važne podatke iz života Ibn Halduna, počev od porijekla njegove obitelji, preko rođenja i obrazovanja do njegova izrastanja u znamenitog muslimanskog znanstvenika.

Na kraju samoga teksta autor poentira ono što je, prema njegovom mišljenju, najvrednije u Haldunovom znanstvenom opusu.

Pod ovim ga imenom cijeli svijet poznaje, iako mu je pravo ime Ebu Zejd Velijjud-din Abdurrahman bin Muhammed. Za njega svi istraživači vole tvrditi da je preteča moderne sociologije, i tu se manje više zaustave, ne spominjući i njegove druge sposobnosti i vrline, kao što su primjerice povijest, jezik, pjesnik, politika, a posebice je bio vješt pregovarač.

Zato ćemo i početi ovaj kratki članak o Ibn Haldunu, kao pregovaraču i političaru.

U vrijeme provala Mongola na Bliski istok pod kraj četrnaestoga i početkom petnaestog stoljeća, Ibn Haldun se našao službeno u Damasku, kada su ga izvijestili da je grad Halep pao pod mongolsku vlast i da je u njemu uništeno sve što se stoljećima čuvalo kao kulturna i znanstvena vrijednost.

Predvodnik Mongola, Timurlenk je i nazvan *princom rušiteljem* upravo zbog svoje okrutnosti prema kulturnim i znanstvenim vrijednostima drugih naroda. Čim je pokorio i porušio Halep, svoju je surovu vojsku usmjerio prema Damasku. Vojni zapovjednici drevnoga grada bili su svjesni činjenice da se Timurlenku ne može nitko suprotstaviti, i da će vojni otpor uzrokovati uništenje grada, što će imati nesagledive posljedice po kulturne vrijednosti i stanovnike. Zato su odlučili pregovarati s mongolskim vođom. Bez mnogo razmišljanja izbor je pao na Ibn Halduna, već tada poznatog povjesničara i uglednog građanina Damaska, a u to je vrijeme obavljao dužnost vrhovnoga suca Egipta. Jednog ranog jutra branioci su ga u korpi spustili sa obrambenih zidina, gdje su ga čekali mongolski vojnici, na čelu sa Šahom Mulkom, zamjenikom Timurlenka, koga je mongolski prvak imenovao za svoga zastupnika u pregovorima s opsjednutim Arapima.

Odmah po silasku pod zidine Damaska, Ibn Haldun je dočekan s poštovanjem i uvažavanjem, što Mongolima nije bilo običajeno. Posjednut je na konja i odveden u šator Timurlenka, koji je u tom trenutku objedovao za sofrom. Iznenaden sjajem i raskoši mongolskoga prvaka, Ibn Haldun je u sebi konstatirao da će pregovori biti krajnje neizvjesni za branitelje. Pošto je Timurlenk izviješten o pojedinostima o Ibn Haldunu i njegovom ukupnom znanstvenom opusu, pregovori o sudbini Damaska ga nisu zanimali, koliko želja da od vrsnoga znanstvenika dozna mnogobrojne pojedinosti o islamu i njegovim znanostima. Zato su pregovori i potrajali punih četrdeset dana, a njih dvojica su se svakodnevno sastajali i posredstvom prevoditelja razmjenjivali iskustva i informacije. I kada je Ibn Haldun pomislio da je u pregovorima uspio omekšati Timurlenka i spasiti Damask od osvajača, iznenada je stigla vijest da je grad pao u ruke Mongola. Tužan i u strahu za sudbinu grada i njegovih stanovnika, Ibn Haldun je odlučio napustiti daljnje pregovore i otputovati u Egipat.

PORIJEKLO OBITELJI HALDUN

Svom osobnom imenu Abdurrahman dodao je Ebu Zejd nakon što mu se rodio najstariji sin Ebu Zejd, a Velijjud-din je dodao svom imenu

kada je postao vrhovni sudac u Egiptu, a prezime Ibn Haldun nosi od kada su njegovi preci napustili Arapski poluotok i naselili Španiju, odnosno Karmonu. Njegova je obitelj poznata i priznata. Davni preci ove obitelji doselili su u Hidžaz iz Hadremevta prije pojave islama. Prvi koji je primio islam iz ove obitelji za vrijeme Muhammeda, a.s., bio je Vail ibn Hidžr, ashab Božijega poslanika, koga je Alejhis-selam poslao u Jemen da poučava tamošnje stanovništvo islamu i Šerijatu.

Za vrijeme islamskog osvajanja Andaluzije, jedan od članova ove obitelji, Halid ibn Osman, priključio se arapskoj vojsci, po kome će potomci ove obitelji i dobiti prezime Haldun. Tada je bio arapski običaj da se osvajanje Andaluzije ovjekovječi, pa je ime Halid gramatičkom pretvorbom, postalo Haldun. Prvi preci ove obitelji nastanili su se u gradu Karmoni u Španiji, da bi nakon izvjesnog vremena odselili u Sevilju, gdje postaju poznati političari, nositelji vlasti i priznati učenjaci. Za vrijeme vlasti emira Abdullaha el-Emevija Španija je bila u velikim previranjima i borbama za vlast. U tim borbama jedan od predaka Ibn Halduna Kerib ibn Haldun uspijeva Sevilju osamostaliti kao neovisni *imaret* (kneževinu).

Dinastija Ibn Haldun imati će zamjetnog učešća i u poznatoj bitki na Zalagi, kada su muslimani porazili vojsku katalonskog kralja Alfonsa VI. Za vrijeme vlasti Ibn Abbada, članovi ove obitelji dosegli su vezirske i namjesničke položaje u državi.

Kada su muslimani počeli gubiti dio po dio Španije, obitelj Ibn Haldun napušta zemlju i seli se u Tunis. Haldunov pradjed Ebu Bekr Muhammed preuzima položaj namjesnika u Tunisu, a njegov djed Muhammed ibn Ebu Bekr postaje predsjednik ministarskog vijeća u *imaretu* Bidžaji. Haldunov otac Muhammed poznati je političar i nositelj vlasti, ali i vrstan alim fikha i poznati pjesnik.

Briljantna prošlost obitelji Haldun bila je čvrsta osnova za Abdurrahmana da se i on poput svojih predaka počne baviti onim zanimanjima u kojima su članovi njegove obitelji bili priznati u islamskom svijetu. Ima, međutim, podataka da je za Ibn Halduna sjajna reputacija njegove obitelji bila za njega i veliki teret, a naročito u vrijeme smrti njegovog oca i majke od posljedica kuge.

ROĐENJE I OBRAZOVANJE

Ibn Haldun je rođen u Tunisu 1332. godine ili 732 h. Po tadašnjem islamskom običaju, prvi mu je učitelj njegov otac, da bi svoje školovanje nastavio u *medresi* pri središnjoj džamiji. U to vrijeme Tunis je centar islamske uleme na arapskom Zapadu, s obzirom da su mnogobrojni znanstvenici iz Andaluzije počeli napuštati ovu pokrajinu i mahom se nastanjivali na sjevernom dijelu Afrike, u Tunisu, Alžiru i Maroku. Prema pouzdanim podacima tu je Ibn Haldun učio šerijatske znanosti, tefsir i fikh po mezhebu imama Malika, a zatim nastavio izučavati filozofiju, logiku, jezik, *belagu* (stilistiku) i književnost. Posebno je zanimanje pokazivao prema arapskom pjesništvu. Među svojim mnogobrojnim učiteljima, Ibn Haldun je posebno isticao Muhammeda ibn Abdul-Muhejmina el-Hadremija koji ga je poučavao fikhu, hadisu, Poslanikovoj siri i arapskom jeziku, te Ebu Abdullaha Muhammeda el-Ubellija, rođenog Andaluzanina pred kojim je izučavao matematiku i logiku. Kada je navršio sedamnaest godina života, Ibn Haldun je zaokružio svoje temeljno obrazovanje i prešao na kulturnu izobrazbu koristeći se mnogobrojnim izvorima i učestvujući u znanstvenim diskusijama na temelju stečenih spoznaja. Ova mu je faza izobrazbe bila odlučujuća u zauzimanju znanstvene strategije u budućnosti. Njegova cijela obitelj se od davnina bavila znanostima, a najistaknutiji pojedinac bio je njegov predak Omer ibn Haldun, poznati matematičar, astronom i liječnik.

STASANJE MLADOG ZNANSTVENIKA

Godine 1349. ili 749. h. zbila su se dva događaja koji će odlučujuće djelovati na budućnost Ibn Halduna. Te godine svijet je pogodila zaraza kuge ogromnih razmjera. Bolest je poharala islamski svijet od Semerkanda na istoku do Magreba na zapadu, ali se proširila i na Evropu a posebice pogodila Italiju, ali i sve druge zemlje. Zaraza je usmrtila i oba Ibn Haldunova roditelja. S obzirom da je kuga usmrtila ogroman broj ljudi, ne birajući između starijih i mlađih, došlo je do velike seobe naroda na

arapski Magrib. Većina znanstvenika iz Tunisa, koji su izbjegli smrt seli se u Magrib, kojim je u to vrijeme vladao sultan Ebul-Hasan sa sjedištem u gradu Fesu. Ovaj mudri vladar je svojom politikom privilegija privlačio mnogobrojne znanstvenike iz svijeta, nudeći im različite pogodnosti i pristojan život.

Izgubivši oba roditelja i svoje vrsne učitelje, Ibn Haldun je pretrpio težak šok, od koga se teško oporavljao. Čuvši za privilegije koje sultan Ebul-Hasan nudi učenjacima, Ibn Haldun je donio odluku da i on odseli u Fes, ali ga je od selidbe odgovorio njegov stariji brat Muhammed ibn Haldun.

Nakon propasti dinastije Muvehhidina, muslimanska država na Magribu se podijelila na tri manje i to:

- u Tunisu na čelu s dinastijom Benu Hafs,
- u Alžiru na čelu s dinastijom Benu el-Vad,
- u Marakešu na čelu s dinastijom Benu Murin.

Nekoliko godina prije pojave velike zaraze kuge, vladar dinastije Benu Murin Ebul Hasan napao je Gibraltar (Džebelut-tarik) i oteo ga ispod evropske vlasti. Nakon toga napao je Tilmisan, a potom i Tunis i pripojio ih svom sultanatu u Marakešu, čiji je glavni grad bio Fes.

GORKA POLITIČKA SUDBINA

Nakon što je Ebul Hasan osvojio Tunis, član pokorene dinastije Benu Hafs po imenu Tafrakin uspijeva okupiti vojsku i ponovo osamostaliti Tunis kao zasebnu državicu. Taj Tafrakin je pozvao Ibn Halduna i ponudio mu neku sitnu službu u vlasti 1350. godine (751.h.). Nezadovoljan ponuđenom funkcijom na dvoru Tafrakina, Ibn Haldun ju je prihvatio kao početnu poziciju za budućnost. Nedugo nakon imenovanja, pozvan je od Tafrakina u vojni pohod u međudinastijska razračunavanja. U tom sukobu Tafrakinova je vojska potučena, a Ibn Haldun donosi odluku da se ne vrati u Tunis nego produžava na zapad do grada Biskere i tamo odlučio prezimiti. U Biskeri se oženio kćerkom tamošnjeg vojnog zapovjednika. Odlučio je ozbiljno razmišljati o svojoj budućnosti. Počeo se ozbiljno baviti politikom, otkrivajući u sebi dar svojih slavni predaka.

Zato je donio odluku nastaniti se u Fesu, glavnom gradu dinastije Benu Murin, koja je u to vrijeme bila najjača državica na arapskom Zapadu, na čelu sa Ebu Annanom ibn Ebil-Hasanom. U gradu Tilmisanu Ibn Haldun se sastao sa Ebul-Hasanom i ponudio mu svoje usluge, a ovaj ga je imenovao u znanstveni savjet sa sjedištem u Fesu. Ibn Haldun je stigao u Fes 1354. godine (755. h.).

Tu se susreo sa nekim svojim učiteljima iz Tunisa, ali i kolegama s kojima je studirao, i ponovo mu se javila želja za znanjem. Nedugo po dolasku u Fes, sultan Ebul Hasan nudi mu značajnu funkciju u vlasti, šefa odjela sultanova protokola. Dobio je posebno zaduženje da brine o izvršavanju svih sultanovih naredbi i presuda, te o posebnim ovlastima koje je sultan izdavao.

I pored toga što je odlučio baviti se naukom, u Ibn Haldunu se pojavila želja za politikom i moći. Da li se konačno opredijeliti za politiku, ili prihvatiti se nauke, bila su glavna pitanja tih godina koja su mučila Ibn Halduna. Spoznao je, međutim, da je politika u to vrijeme bila isključivo koncentrirana na borbu za vlast, a ne ono što ga je ponajviše zanimalo kao, primjerice, ideologija i načela politike.

U Fesu Ibn Haldun je upoznao zarobljenog sultana državice Bidžaja i stupio s njim u čvrstu vezu i savezništvo, praveći planove za oslobođenje Bidžaje. Sultan mu je tom prigodom ponudio položaj *hadžiba* (predsjednika vlade) u slučaju da strategija oslobađanja Bidžaje uspije. Zavjera je ubrzo otkrivena i tako je Ibn Haldun dospio u zatvor i tamo bio zatočen do 1357. godine (760. h.). Cijelo vrijeme boravka u zatvoru, Ibn Haldun je pisao molbe za pomilovanje, ali sultan Ebu Annan nije na njih reagirao, sve dok Haldun nije napisao podužu pjesmu od oko 200 stihova i osvojio sultanovo srce. I kada je sultan Annan donio odluku da ga pomiluje, iznenada je umro, i tako se sudbina ponovo narugala Ibn Haldunu, ostavljajući ga u zatvoru. Kada je na vlast došao vezir El-Hasan ibn Omer, ovaj ga je pomilovao i oslobodio daljnjeg izdržavanja kazne, vrativši ga i na staru funkciju. Dok je obavljao funkciju šefa protokola sultana el-Hasana, dobio je nekoliko ponuda od različitih zavjerenika da se priključi njima, ali je sve odbio, bojeći se gorkoga iskustva iz zatvora. Na spomenutoj funkciji, Ibn Haldun je ostao sve dok na vlast nije došao Ebu Salim ibn Ebul-Hasan, koji ga je zavolio i stekao u njega neograničeno

povjerenje, imenujući ga za osobnog tajnika, davši mu zadatak da mu piše govore za vrijeme službenih nastupa.

Na toj funkciji Ibn Haldun je po prvi put shvatio da je nužno potrebno proučavati društvo, kako ono u gradovima, tako i ono ruralno, uvidjevši neke zakonitosti koje bi mogle biti od velike koristi u prognozama mogućnosti društva. Često se susretao s problemima ljudi koje je trebalo rješavati, ali za njihovo rješavanje nisu postojale znanstvene osnove.

Godine 1361. (762. h.) izvršen je prevrat u državi i zbačen je sultan Ebu Salim, a na njegovo mjesto došao je njegov brat. Na mjesto predsjednika ministarskog vijeća došao je Omer ibn Abdullah, prisni Haldunov prijatelj. Haldun je tada očekivao da će se u ljestvici vlasti popeti na viši položaj, ali ta su očekivanja ostala samo njegov san. Izgubivši nadu da će u novoj vlasti uspjeti, Ibn Haldun je odlučio napustiti Fes u potrazi za novom sredinom u kojoj bi mogao realizirati svoje planove i želje u oblasti politike. U to vrijeme vladar Granade je postao Muhammed ibn el-Ahmer, a predsjednik ministarskog vijeća vezir el-Edib, poznatiji kao Ibn el-Hatib. Sa obadvojicom se upoznao za vrijeme njihova izbjeglištva u Fesu, činivši im krupne usluge. Zbog toga je odlučio napustiti Afriku i naseliti se u Granadu, u nadi da će mu dvojica prijatelja pomoći u ostvarivanju neugaslih ambicija. Ženu i djecu je poslao u Baskeru, ženinim rođacima, a on se uputio u luku Septi, ukrcao se na jednu malu lađu koja ga je prevezla na Gibraltar 1362. godine (764. h.), i otuda otišao u Granadu.

Njegovom dolasku u Granadu obradovali su se i sultan i prvi ministar. Odmah su ga pozvali sebi na primanje, predloživši da dovede svoju obitelj u Granadu i stalno se nastani u njihovoj blizini. U to vrijeme sultan Muhammed ibn Ahmer je razmišljao kako da poboljša odnose s katalonskim kraljem. Odlučio je imenovati Ibn Halduna svojim veleposlanikom na dvoru katalonskog kralja i ovlastiti ga da pregovara u ime njega u normalizaciji odnosa. Ta se funkcija Ibn Haldunu jako dopala, a posebice i stoga što je to bila prilika da posjeti Sevilju, glavni grad Katalonije, kojim su davno prije vladali njegovi preci. Bila je to prilika da pokaže svoje političko umijeće pregovaranja. I zaista Ibn Haldun je u toj funkciji doživio veliki uspjeh i ostvario je sve sultanove želje i očekivanja. Po povratku iz Sevilje, sultan mu za nagradu poklanja jedno cijelo selo u

vlast, nedaleko od Granade sa ukupnim prihodima. U tom se selu nastanio zajedno s obitelji, s velikim prihodima, udobno živeći, ali samo nekoliko mjeseci.

Odnosi Ibn Halduna i sultana Muhammeda su bili svakim danom sve bolji i povjerljiviji. Nedugo zatim Ibn Haldun je nekim unutarnjim osjećajem naslutio da sreća i blagostanje neće dugo potrajati. Počeo je razmišljati o odstupnici iz Granade, intezivno tragajući za zemljom u koju bi se naselio. Dok je razmišljao gdje da odseli, iznenada mu je stigao poziv od Ebu Abdullaha el-Hafsija, zasnuženog vladara Bidžaje, s kojim se upoznao u Fesu i s kojim je pripremao strategiju otcjepljenja ove države, zbog čega je preležao dosta godina u zatvoru. Sultan Ebu Abdullah je u međuvremenu uspio pobjeći i vratiti se na vlast u Bidžaji. Sultan ga je pozivao sebi na dvor, nudeći mu već dogovorenu funkciju predsjednika ministarskog vijeća. Ibn Haldun je zatražio dozvolu od sultana Granade, i ovaj mu je dopustio odlazak, bogato ga nagradio, izdao mu putovnicu države Granade (mersumu). Dao mu je pismo u kome poziva vlasti država kroz koje će prolaziti da mu budu na raspolaganju i pruže mu traženu pomoć, koju će sultan cijeliti i, svakome tko mu je bude pružio, nadoknaditi. Tako je Ibn Haldun s obitelji krenuo na put u Bidžaju i tamo stigao 1364. godine (766. h.).

Na ulasku u Bidžaju, Ibn Halduna je osobno dočekaio njegov prijatelj, sultan Ebu Abdullah, na čelu s mnoštvom građana. O svom dočeku u Bidžaji, Ibn Haldun je zapisao sljedeće: *Sultan Bidžaje je naredio slavljeničke manifestacije u čast moga dolaska. Dodijeljena mi je posebna kočija s pratnjom u kojoj sam putovao po zemlji, a narod je izlazio i dočekivao me kao velikana. Na ulicama su mi ljubili ruke i bacali cvijeće kuda je moja kočija prolazila.*

Ibn Haldun je stigao u Bidžaju kao predsjednik ministarskog vijeća. Za vrijeme džume-namaza u glavnom gradu Kasbi, sultan Ebu Abdullah je osobno predstavio Ibn Halduna kao svog predsjednika ministarskog vijeća. Ibn Haldun piše u svojim djelima da se u Bidžaji prvi puta počeo ozbiljno baviti znanošću u džamiji u Kasbi. Po prvi puta ostvario je svoje životne želje: biti visoko pozicioniran političar, i baviti se znanstvenim istraživanjima. Ibn Haldun je stalno obilazio naselja i gradove Bidžaje tumačeći politiku sultana, ali i baveći se svojim istraživanjima društva i

zakonitosti. Većina istraživača pretpostavlja da ga je haotično stanje na arapskom Magribu inspiriralo za njegovo djelo *El-Mukaddimu*, a posebice stanje *fitneta* koje je uzelo velikoga maha među vladarskim obiteljima, ali i među običnim ljudima.

I kao da se sudbina po ko zna koji put narugala Ibn Haldunu, tjerajući ga ponovo na velika odricanja. Vladar državnice u Konstanci (Alžiru) Ebul Abbas napao je velikim vojnim snagama na Bidžaju, na svog amidžića Ebu Abdullaha, i ubio ga u tom napadu. Uvidjevši da više ne može ostati u Bidžaji, Ibn Haldun s gorčinom razmišlja gdje da se skrasi i okonča svoj znanstveni opus. Shvatio je da su teškoće i progoni sastavni dio njegova života, i da od te sudbine ne može pobjeći. Zato je odlučio sačekati neko vrijeme, budno prateći političke događaje u regiji. U međuvremenu su mu dolazili mnogobrojni zavjerenici koji su od njega tražili da im se priključi u nastojanjima da svrgnu Ebu Abbasa, ali je on energično odbio njihove ponude. Po svoj prilici da ga je špijunirao Ebu Abbas i kada se uvjerio da je Ibn Haldun neutralan, smilovao mu se i privremeno ga postavio za predsjednika ministarskog vijeća. Zavjerenici su, međutim, uspjeli svrgnuti s vlasti Ebu Abbasa, i Ibn Haldun se s pravom pobojavao za svoj život i napustio je Bidžaju i odselio u Baskeru, rodni grad svoje žene, u nadi da će tamo naći dovoljno mira da završi svoje znanstveno djelo. I tu je Ibn Haldun bio predmet manipulacija mnogobrojnih vezira i vladara koji su se neprestano mijenjali na vlasti, zbacujući jedan drugoga.

U Baskeru mu je došla delegacija sultana Tilmisana Ebu Hamuva s ponudom da prihvati mjesto predsjednika ministarskog vijeća, pod uvjetom da mu pomogne nagovoriti arapska pustinjska plemena u ratu protiv Ebu Abbasa. Ibn Haldun se, međutim, zahvalio na ponudi, preporučivši svoga brata Jahju, govoreći da je odlučio okaniti se politike i dovršiti svoje djelo iz povijesti. Pravi razlog njegova odbijanja ponuđenog položaja leži u njegovom predosjećaju da je ova regija u dubokoj krizi i da je nikakva sila ne može izvući iz katastrofe. I pored odbijanja ponude, Ibn Haldun je stupio u vezu s mnogobrojnim plemenima koja je nagovarao na pobunu protiv Ebu Abbasa, jer je želja za vlasti bila još uvijek neugasla. Kada je vojska sultana Ebu Hamuva krenula protiv Ebu Abbasa, Ibn Haldun je nagovarao lidere u Baskeri da se priključe Ebu Hamuvu i podrže ga protiv Ebu Abbasa. I opet je Ibn

Haldun bio na pogrešnoj strani, jer je Ebu Abbas izašao iz tog rata kao pobjednik. Sljedećih pet godina Haldunova života bili su prepuni problema i teškoća, koje je donekle sam uzrokovao. U pokušaju da pobjegne u Španiju, Ibn Haldun je uhapšen i odveden u zatvor, ali nakon dvije godine je oslobođen. Po izlasku iz zatvora, čvrsto je odlučio ostaviti politiku i posvetiti se znanosti. Vratio se u Baskeru, ali je i tamo uskoro bio osumnjičen da kuje zavjeru protiv tamošnjeg vladara. Morao je napustiti grad i odseliti se s obitelji u Tilmisan, na poziv tamošnjeg sultana Abdul Aziza. Na putu za Tilmisan doznaje za smrt sultana Abdul Aziza, čiji sin ga nasljeđuje i prebacuje prijesto u Fes. Na putu za Fes, presreću ga vojnici sultana Ebu Hamuva, plijene mu svu imovinu, skidaju ga do gola i tako ga ostavljaju u pustinji. U Fes je stigao u teškom psihičkom stanju i taman što se smjestio, svrgnut je sultan sa prijestola i Ibn Haldun je dospio nekoliko puta u zatvor.

Kada je izašao iz zatvora donio je odluku da napusti Magrib i odseli se u Španiju, ostavljajući privremeno obitelj u Fesu, dok se tamo ne snađe. Kada je stigao u Granadu, tamošnji ga je sultan odmah stavio u pritvor i naredio njegov progon u Tilmisan, pod sumnjom da je došao u Granadu da organizira prevrat. Na putu prema Africi, Ibn Haldun donosi definitivnu odluku da se okani politike i sve svoje snage posveti znanstvenim istraživanjima.

BORAVAK U IBN SELAMI

Po dolasku u Tilmisan, Haldun je našao svog starog prijatelja i protivnika, sultana Ebu Hamuva. Došlo je do ponovnog prijateljstva među ovom dvojicom nekadašnjih prijatelja. Poznavajući Haldunove briljantne sposobnosti u uspostavi odnosa sa strancima, Ebu Hamuv šalje Ibn Halduna na jednu takvu misiju u pokrajinu Vedžhu. Na pola puta prema odredištu Ibn Haldun mijenja odluku i odlazi plemenu Benu Arif, s kojima je imao čvrste prijateljske odnose. Traži od njih da pošalju delegaciju sultanu Benu Hamuvu da dopusti njegovoj obitelji da se doseli k njemu. Delegacija je uspjela dovesti mu obitelj i on se konačno nastanjuje kod plemena Benu Arif u mjestu zvanom utvrda Ibn Selame. Tu je Ibn Haldun

ostao skoro četiri godine, nalazeći mir i spokojstvo koje mu je toliko nedostajalo. U toj utvrdi je napisao svoje glasovito povijesno djelo koje zavređuje svu pažnju i smatra se briljantnim djelom povijesti. Tu je započeo pisanje *El-Mukaddime*, a nakon što je za nju sabirao i pripremao građu punih dvadeset godina. Kada je počeo pisati *Mukaddimu* imao je 45 godina. Za samo pet mjeseci napisao je ovo glasovito djelo. Odmah po završetku ovoga djela, dao se na pisanje dva druga djela i to *Kitabul Iber* i *Divanul Mubteda' vel haber*.

Pišući ova uistinu velika djela, Ibn Haldun je pokazao sav raskošni talenat pisca i znanstvenika. Kako pri sebi u utvrdi Ibn Selame nije imao dovoljno znanstvenih izvora, koji su mu bili prijeko potrebni da završi ova tri glasovita djela, Ibn Haldun je odlučio vratiti se u svoj rodni grad Tunis, kako bi tamo koristio mnogobrojne knjižnice. Kako je Tunisom u to vrijeme vladao Ebu Abbas, s kojim je imao neraščišćene odnose, to mu je napisao pismo u kome ga moli za oprost i dopuštenje da doseli u Tunis kako bi završio započeta znanstvena djela. Ovaj ga je pomilovao i dopustio mu da se vrati u rodni grad, 1378. godine (780. h.). U Tunisu je Ibn Haldun dovršio započeta znanstvena djela, i prvi primjerak posvetio sultanu Ebu Abbasu 1382. (784. h.) godine. Haldun je nakon završetka spomenutih djela nastavio s još jačim elanom baviti se znanošću, a ujedno je predavao studentima. Njegova su predavanja privukla vrlo veliki broj slušatelja. U to vrijeme studentima je na svojoj tribini predavao i vrhovni šerijatski sudac. Vidjevši kako svi studenti odlaze na Haldunova predavanja, vrhovnog je suca spopao jal i zavist, pa je počeo ogovorati Halduna kod sultana, optužujući ga da je počeo ponovno se sastajati s beduinskim plemenima i nagovarati ih na pobune i zavjere. U to vrijeme sultan Ebu Abbas je bio u prisnim odnosima sa Haldunom, i nagovarao ga je da se iznova bavi politikom.

ODLAZAK U EGIPAT

Ibn Haldun se pobojavao da ponovno ne bude uvučen u politiku, ali mu je također dojavljeno da vrhovni sudac plete zavjeru protiv njega i optužuje ga kod sultana. Zato je donio odluku napustiti Tunis, jer bi u

protivnom mogao biti ponovo uvučen u političke smicalice iz kojih bi izašao kao gubitnik. Zatražio je od sultana Ebu Abbasa dozvolu da ide na hadž. Čekajući dozvolu, Ibn Haldun je požurio u tunisku luku da potraži brod kojim bi se prebacio u Egipat. Našao je jedan egipatski trgovački brod i pozvao svoje studente da se sa njima oprosti, predosjećajući da se više neće vratiti nazad u Tunis. Tako je Ibn Haldun napustio Tunis 1382. godine i stigao u Aleksandriju na Ramazanski bajram iste godine, gdje je ostao mjesec dana, a potom otputovao u Kairo u namjeri i želji da se na Al-Azharu bavi znanstvenim radom. U to vrijeme sveučilište Al-Azhar bilo je najveće znanstveno okupljalište u islamskom svijetu, ako ne i u svijetu uopće. Azhar i njegovi učenjaci doznali su za Ibn Halduna i prije nego je on došao u Kairo. Njegova *El-Mukaddima* je prije njegova dolaska u Kairo bila predmetom širokih rasprava među kairskim znanstvenicima. Svi su bili oduševljeni njegovim istraživanjima, s obzirom da se radilo o potpuno novoj metodi istraživanja i do tada nepoznatoj znanosti kod Arapa. U Kairu je dočekan s velikim oduševljenjem i poštovanjem. Svakoga dana održavao je predavanja na različitim mjestima, a navečer je pozivan na rasprave na kojima se okupljala masa ljudi, znanstvenika i studenata. Boravak u Kairu mu je pomogao da svoja sociološka istraživanja produbi i proširi. Političko i društveno stanje u Egiptu u cijelosti se razlikovalo od onoga na arapskom zapadu. To ga je još više podstaklo da se definitivno otkloni od politike i sve snage usmjeri na znanstvena istraživanja. Ono, pak, što ga je najviše podsticalo na istraživanja jeste veliki broj znanstvenika u Kairu, s kojima je mogao komunicirati i voditi rasprave. Za vrijeme boravka u Kairu, Ibn Haldun je preispitao mnoge svoje znanstvene stavove napisane u svojim djelima.

IMENOVANJE VRHOVNIM SUCEM

Desetak dana prije dolaska Ibn Halduna u Kairo, na prijestolu Egipta je došlo do smjene. Na vlast je došao sultan Zahir Berkuk. Berkuk je bio upoznat sa Haldunovim znanstvenim dostignućima i o njegovoj popularnosti među naučnicima. Stoga ga je imenovao predavačem fikha malikijskog mezheba na Al-Azharu. Godine 1384. (786. h.) sultan Berkuk

je smijenio vrhovnog suca Egipta i na njegovo mjesto imenovao Ibn Halduna. Mnogi su u Egiptu sanjali da postanu vrhovni suci, ali je Haldunu ta sreća bila naklonjena. Zato su mu mnogi bili zavidni na tom položaju, a uskoro je Haldun imao velikih poteškoća zbog toga. Kao da je ljudska zavist bila najveći Ibn Haldunov neprijatelj. Koliko je bilo teško održati položaj vrhovnoga suca u Egiptu u tako nelojalnoj konkurenciji, pokazuje i primjer da je Ibn Haldun bio osam puta imenovan i smjenjivan s tog položaja u roku od četiri godine. U mnogobrojnim smjenama koje je doživio, najviše mu je *pripomogla* njegova ustrajnost na pravičnosti, zbog koje je trpio i na arapskom Magribu.

Pošto se odomaćio u Kairu, Ibn Haldun je zatražio pomoć sultana Berkuka da posreduje kod sultana Tunisa da omogući njegovoj obitelji da se preseli u Kairo. Zahvaljujući posredovanju sultana Berkuka, sultan Tunisa je dozvolio njegovoj obitelji iseljenje. I kada se brod nalazio na prilazima aleksandrijskoj luci, desilo se veliko nevrijeme i lađa na kojoj se nalazila njegova cijela obitelj, potopljena je. U valovima Sredozemnoga mora utopila se cijela Haldunova obitelj. Gubitak obitelji na Halduna je vrlo teško djelovao. Od te nesreće nije se nikada oporavio, niti je više ikada pomišljao da se ponovo ženi i stekne obitelj. Godine 1388. (789. h.) odlučio je obaviti hadž i zatražio od sultana dozvolu. Nakon povratka sa hadža, svoje je aktivnosti sveo samo na predavanja studentima, odbijajući bilo koju drugu obavezu ili funkciju, osim što je i dalje obavljao funkciju vrhovnog suca. Kada je sultan Berkuk zbačen s prijestola, po prvi puta Haldun nije imao nikakvih posljedica, kao ni nakon Berkukova povratka na vlast i kasnije njegove smrti. U tom periodu Ibn Haldun je otputovao u Palestinu u službeni posjet Jerusalemu 1399. (802. h.) godine.

ODLAZAK SA SULTANOM U ŠAM

Godine 1400. (802. h.) u Egipat su pristizale vijesti o nadiranju Tatara u Šam na čelu s vođom Timurlenkom. Šam je u to doba bio u sklopu egipatske države. Tatari su prvo osvojili Halep i u njemu počinili velike zločine i razaranja. Kada je sultan En-Nasir Feredž čuo za tatarsko nadiranje u Šam, odmah je naredio mobilizaciju snaga. Naredio je da mu se u tom

pohodu pridruži i Ibn Haldun, koji je u to vrijeme imao blizu sedamdeset godina i obnašao je funkciju vrhovnoga suca. Odmah po dolasku u Šam, egipatska se vojska sukobila s tatarskom, i bio je to prvi poraz Tatara od njihova dolaska na Bliski istok. Tu je i zaustavljeno daljnje prodiranje azijskih osvajača. Dok se sultan Nasir Feredž nalazio s vojskom u Šamu, pristigla mu je vijest da se grupa emira na dvoru urotila protiv njega s namjerom da ga zbace s vlasti. Kad mu je stigla vijest o zavjeri, sultan Nasir je vodio pregovore s Timurlenkom, i čim je doznao šta mu se sprema u Kairu, napustio je pregovore, ostavio vojsku u Šamu i vratio se u Egipat. Ovlastio je svoje vojne zapovjednike da pregovaraju s Tatarima oko prekida opsade Damaska.

Na vijećanju šta da urade glede opsjednutog Damaska, vojni su zapovjednici mogli konstatirati da im je jedina nada u pregovorima s Tatarima. Jednoglasno su odlučili da u ime njih pregovara Ibn Haldun. Tako je Haldun dospio u šator Timurlenka i s njim vodio pregovore posredstvom prevodioca po imenu Abdul Džebbara ibn Nu'mana. U gradu šatora, koji je podigao Timurlenk izvan zidina Damaska, Ibn Haldun je spoznao svu tatarsku silu i raskoš. Pregovarao je punih četrdeset dana, sve dok pred šator nije dojahao jedan tatarski vojnik s viješću da je grad pao u njihove ruke. Ne vidjevši razloga daljeg pregovaranja, Ibn Haldun je odlučio vratiti se u Kairo, i izvijestiti sultana o padu Damaska. Na putu prema Egiptu kod grada Safda, Ibn Haldun i njegovi pratioci su napadnuti od pustinjačkih pljačkaša i u cijelosti porobljeni. Pljačkaši im čak nisu ni konje ostavili. Tako je Ibn Haldun po drugi put u životu ostao u pustinji bez igdje ičega.

Tada je imao oko 74 godine, i počeo je polahko gubiti volju za ovim svijetom. Kada su ga po povratku u Kairo po osmi put smijenili s položaja vrhovnog suca, nije se uopće bunio, niti je pokazivao volju za bilo čim. I konačno 1406. (808. h.) umro je Ibn Haldun u Kairu i pokopan na sufijском groblju na mjestu zvanom Babun-nasr.

IBN HALDUNOV ZNANSTVENI OPUS

Ibn Haldun je rijetko specijaliziran autor za doba u kome je živio. Mahom su tadašnji istraživači i znanstvenici bili svestrani i pisali su djela iz nekoliko znanstvenih područja. On je, međutim, pisao u samo dva područja, iz oblasti povijesti i sociologije, iako je bio svestrano obrazovan i sposoban da piše iz više disciplina. Njegovo je svestrano obrazovanje posebno vidljivo u *El-Mukaddimi*, gdje je, recimo, pokazao vrsno poznavanje geografije, ali i drugih znanosti o kojima je pisao u prvom i šestom poglavlju. Izvrsno je poznavao arapski jezik, ali i vjerske znanosti, logiku, filozofiju, tesavvuf i arapsko pjesništvo i književnost. Za vrijeme njegova boravka u Granadi, u knjizi *El Ihatatu fi ahbari garnatati* analizirao je tekst jedne pjesme (burde) o Muhammedu, a.s., što dokazuje njegovo vrsno poznavanje poezije. Također je napisao dosta sažetaka filozofije Ibn Rušda, a čak je napisao i knjigu o matematici.

Ono po čemu je Ibn Haldun najviše poznat i priznat jesu povijest i sociologija, čiji je on, uostalom, i začetnik. Analitičari Ibn Halduna su davno otkrili da se u njegovoj *Mukaddimi* krije do tada nepoznata znanost, o kojoj nitko prije njega nije pisao. Vrlo uspješno je tumačio društvene pojave prirodnim zakonitostima društva u astronomiji, zoologiji, botanici, medicini i povijesnim događajima. Tu vrstu znanosti nazvao je *Nauka o događijima društva*. Vrijednost njegovog novog otkrića leži u tomu što je on bio svjestan njega, i to jasno kaže u dijelu :

Na otkriće nove znanosti Ibn Halduna je navela njegova analiza povijesnih djela, u kojima je on otkrio mnoge neistine, ali koje nije mogao dokazati kao takve, bez znanstvene podloge. Zbog toga je ne jednom bio optuživan, pa, čak, i anatemiziran od nekih vjerskih prvaka. Slijepo vjerovanje u povijesne neistine Ibn Haldun je tumačio nepoznavanjem zakonitosti društvenih zbivanja. Rijetko je koji autor prije njega pokušavao tumačiti društvena zbivanja prirodnim zakonitostima. On u svojoj Mukaddimi navodi svijetli primjer Ibn Sinaa koji je analizirao slavensku rasu, njene sposobnosti, nedostatke i prirodne osobenosti.

Danas je nemoguće govoriti o sociologiji, a pritom zaobići Ibn Halduna i njegove spoznaje u toj znanosti. Uostalom, to svi naglašavaju, odajući mu priznanje. U svojim sociološkim analizama različitih društava, Ibn Haldun je prema mnogima bio krajnje kritičan, ali i doslovno iskren, i tu je karakteristiku iskazivao naročito kao vrhovni sudac u Egiptu, ili kao političar i nositelj vlasti na arapskom Magribu.

Kao vrsni povjesničar, Haldun je svoj talenat iskazao istražujući povijest Arapa i Berbera. Zato njegova povijest i danas služi kao najbolji izvor povijesnih događanja u vremenima o kojima je pisao.

Njegova je povijest karakteristična po tomu što ju je pisao na temelju vlastitog iskustva i spoznaja. Poznato je da je Ibn Haldun stalno obilazio naselja i plemena duboko u pustinji, živeći s tim narodima, neprestano ih promatrao i proučavao. Njegova je povijest karakteristična i po tomu što je događaje opisivao u sklopu političkih, ekonomskih, geografskih, vjerskih i društvenih zbivanja.

Ono po čemu je Ibn Haldun također bio jedinstven, jeste njegova autobiografska povijest. On je jedini islamski znanstvenik i istraživač koji je za svoga života napisao autobiografiju. Zanimljivo je također spomenuti da je svakodnevno vodio dnevnik, da bi potkraj života sve napisao kao autobiografiju. Njegovi dnevnici su mu bili naročito od koristi kada je u Egiptu osam puta postavljan i smjenjivan s položaja vrhovnog suca, ostavljajući svoje protivnike bez daha, čvrstim argumentima.

IBN KHALDUN

Abstract

In this paper the author provides extremely interesting and above all important details of the life of Ibn Khaldun, from his family origins, birth and education, to his maturing into a prominent Muslim scholar.

The author concludes by underlining what he considers to be most valuable in Khaldun's scholarly opus.